

Aankondigingen en mededelingen

Tentoonstellingscatalogus: *Rondom een album van Koningin Sophie. Te-rugblik op het leven van Koningin Sophie der Nederlanden (1818-1877).*

Catalogus van de tentoonstelling georganiseerd door de Vereniging 'Oranje Nassau Museum' in het Stedelijk Museum Het Prinsenhof te Delft, 12 maart - 24 april 1977.

Na gedurende 17 jaren gastvrijheid te hebben genoten in 'Het Prinsenhof' te Delft werd de verzameling van de Vereniging 'Oranje Nassau Museum' per 1 mei 1977 overgebracht naar het Rijksmuseum Het Loo te Apeldoorn; vanaf 1 januari 1978 zal de genoemde collectie in groter verband daar te bezichtigen zijn.

Als afscheid werd een belangwekkende expositie in Delft ingericht, die vergezeld werd door de in hoofde genoemde catalogus. Met name de in deze catalogus opgenomen artikelen zijn relevant voor de Nederlandse 19de eeuwse interieurgeschiedenis, waarover tot heden weinig is gepubliceerd.

Tamse, C.A. 'Koningin Sophie (17 juni 1818 - 3 juni 1877). Een Nederlandse vorstin en wereldburgeres'. blz. 8 - 20.

Met gebruikmaking van gegevens o.a. uit brieven van en met haar tijd-genoten is een duidelijk 'portret' geschreven van Koningin Sophie. Een benadering van haar politieke interesse en haar culturele belangstelling, voor een deel dankzij haar afstamming en relatie met de belangrijkste vorstenhuizen in Europa.

Van der Klooster, L.J., 'Een souvenir-album van Koningin Sophie'. blz. 20 - 37.

Een album met zgn. interieur-aquarellen was de kern van deze tentoonstelling in Delft. In 1926 was de Vereniging 'Oranje Nassau Museum' in het bezit gekomen van een album met 44 bladen waarop aquarellen en tekeningen zijn geplakt, die door Koningin Sophie waren verzameld, of in opdracht van haar waren gemaakt. Deze leren, gestempelde band werd omstreeks 1855-56 door J.H. Bouscholte in Den Haag vervaardigd. Genoemde aquarellen, o.a. van H.F.C. ten Kate, vormden herinneringen aan interieurs in paleizen waar deze vorstin had gewoond, zoals het Neues Schloss te Stuttgart, het paleis op het Plein en dat aan het Noordeinde in Den Haag. En plaatsen die Sophie tijdens haar reizen had bezocht, onder meer Ischl, Interlaken en het Thunermeer. Om een inzicht te krijgen van de 19de eeuwse interieurs in hofkringen rond het midden van de vorige eeuw zijn deze aquarellen dankzij de minitieuze weergave zeer instructief. Bovendien heeft de schrijver getracht te analyseren waar deze voorliefde voor interieurafbeeldingen vandaan kwam; zeker is wel dat al vroeg in de 19de eeuw dergelijke waterverfschilderingen in Frankrijk en Engeland

zijn gemaakt, maar eveneens in Duitsland en Rusland voor leden van de vorstelijke families. Aan de hand van aquarellen en de daarop 'geportretteerde' meubelen en utensilia, schilderijen en sculptures, werden enkele kamers op de bewuste tentoonstelling in Delft met gebruikmaking van de inderdaad in koninklijk bezit bewaard gebleven voorwerpen, gereconstrueerd.

Van Voorst tot Voorst, J.M.W., 'De privé-vertrekken van Koningin Sophie (I): Het paleis aan het Plein; Het paleis Noordeinde'. blz. 38 - 67.

idem, 'De privé-vertrekken van Koningin Sophie (II): Het paleis Het Loo 1849 - 1855; Het paleis Het Loo vanaf 1863; Het Huis ten Bosch'. blz. 68 - 100.

Een waardevolle bijdrage tot een betere kennis van het 19de eeuwse interieur der welgestelden in Nederland. Aan de hand van tot heden onbewerkt archivalisch materiaal, met gebruikmaking van aquarellen uit het souvenir-album van Koningin Sophie en dankzij bewaarde gebleven meubilair is de auteur er in geslaagd om een grondige studie te maken van de wijze waarop - niet alleen aan het Hof - de beter-gesitueerden in de periode tussen 1840 en 1890 hun kamers en salons plachten in te richten. Het gaat hier om de verschillende neo-stijlen, maar ook wat toentertijd als modern gold, van hetgeen men hier en in het buitenland bestelde. De vele illustraties zijn een verhelderende en onmisbare steun in het betoog. Het notenapparaat bevat een schat aan gegevens betreffende literatuur, tentoonstellingen, meubelmakers, technische aspecten en uiteraard al hetgeen betrekking heeft op de aankoop en aanwezigheid van meubilair in de respectievelijke paleizen der Oranjes.

Drie der genoemde artikelen zijn bovendien gesepareerd verschenen en wel:

Van der Klooster, L.J. 'Een souvenir-album van Koningin Sophie'. In: *Antiek* 11 (1977) 8(maart) p. 667 - 683.

Van Voorst tot Voorst, J.W.M. 'De privé-vertrekken van Koningin Sophie (I)'. In: *Antiek* 11 (1977) 9 (april) p. 750 - 779.

Van Voorst tot Voorst, J.W.M. 'De privé-vertrekken van Koningin Sophie (II)'. In: *Antiek* 11 (1977) 10 (mei) p. 838 - 870.

Marie-Cornelié Roodenburg

Tentoonstelling *Leerzaam Speelgoed uit de 19e eeuw*

Tot 22 augustus was in het Haagse Museum voor het onderwijs de tentoonstelling *Leerzaam Speelgoed uit de 19e eeuw* te bezichtigen. De collectie die geëxposeerd werd, was afkomstig uit het Museum 'Stangers Hall' in Norwich, Engeland.

A.R.

Expositie *Het groepsportret* in het Van Abbemuseum

Tot en met 28 augustus wordt in het Stedelijk Van Abbemuseum in Eindhoven een expositie gehouden van Nederlandse en Vlaamse foto's uit de periode 1845 - 1922 rond het thema *Het groepsportret*. Naast familie-portretten zijn foto's van sport- en studentenverenigingen, schoolklassen en mensen in hun arbeidssituaties tentoongesteld. De foto's en daguerreotypieën komen uit de collectie van het Prentenkabinet van de Rijksuniversiteit in Leiden en het provinciaal museum 'Het Sterckshof' in Antwerpen. De tentoonstelling was reeds eerder te zien in het Drents museum in Assen en in de Van Reekumgalerie in Apeldoorn. Een catalogus begeleidt de expositie.

A.R.

Stoeien met de taille

In het Markiezenhof te Bergen op Zoom is onder de titel *Stoeien met de taille* een tentoonstelling te bezichtigen, die voornamelijk bestaat uit negentiende-eeuwse modeprenten, afkomstig uit een particuliere collectie. Daarnaast zijn ook costuums, accessoires en schilderijen uit andere perioden te zien, vanaf de middeleeuwen tot de twintiger jaren van deze eeuw. De tentoonstelling duurt tot 5 september.

P.v.Z.

De tentoonstelling 'W.C.H. Staring, 1808 - 1877, grondlegger geologisch onderzoek van Nederland.'

Op 4 juni 1977 was het 100 jaar geleden dat de zoon van de dichter A.C.W. Staring, W.C.H. Staring, op zijn landgoed 'De Boekhorst' bij Lochem overleed. Het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie, Hooglandse Kerkgracht 17, Leiden, herdenkt Staring met een tentoonstelling, die zijn betekenis voor de geologie van Nederland illustreert. Naast brieven, manuscripten, tijdschriftartikelen en grondmonsters, die Staring voor de samenstelling van de *Geologische kaart van Nederland* (1858 - 1869) onderzocht, staat een door hem verbeterde Brabantse voetploeg op de tentoonstelling opgesteld. Een reconstructie van Staring's werkvertrek in het 'Paviljoen' in Haarlem, waar hij zich wijdde aan de samenstelling van de *Geologische kaart* en het schrijven van zijn 2-delig standaardwerk *De Bodem van Nederland* (I: 1856; II: 1860), is hier eveneens te bezichtigen. Een beknopte folder begeleidt de tentoonstelling, die tot 1 oktober 1977 op werkdagen van 10 - 12 en van 14 - 17 uur gratis toegankelijk is. Gedetailleerde informatie over Staring's leven en zijn activiteiten en belang als geoloog en landbouwkundige in het 19e eeuwse Nederland, geeft J.G. Veldink's biografie *W.C.H. Staring 1808 - 1877, geoloog en landbouwkundige*, welke in 1970 in Wageningen bij Pudoc verscheen.

De roem van Rubens

Uit de vele publikaties die naar aanleiding van het 'Rubensjaar' het licht hebben gezien, moet in dit tijdschrift één tentoonstellings-catalogus vermeld worden, nl. die van *De roem van Rubens*, een tentoonstelling die van 18 juni tot 25 september 1977 in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven wordt gehouden (79 blz., ill., 100 BFr.). In deze tentoonstelling wordt de naderking van Rubens in de drie eeuwen na zijn dood geïllustreerd en met name de betekenis die hij na 1815 (het jaar van de terugkeer van de door de Fransen geroofde Antwerpse schilderwerken) in het cultuurpatroon en de nationale bewustwording van de Vlamingen heeft gehad. Van betekenis zijn in dit verband vooral de jaren 1840 (oprichting van het standbeeld) en 1877 (bekroning van de geschiedenissen der Antwerpse schildersschool door F. Jos van den Branden resp. Max Rooses, eerste uitvoering van Peter Benoits *Rubenscantate*); in de daartussen liggende jaren is o.m. de polemieke rond de geboorteplaats van Rubens, waarbij R.C. Bakhuizen van den Brink (1853) het beslissende woord ten gunste van Siegen sprak, een boeiend intermezzo. In de tentoonstelling werd veel archiefmateriaal voor het eerst getoond; een achttiental belangrijke stukken zijn in de catalogus, die 263 nummers omvat, gereproduceerd. Op het omslag staat een kleurreproductie van een groot schilderij (bewaard in het AMVC) van de hand van August Delfosse, nl. *Kranslegging op het graf van Rubens in 1877*, dat tot nu toe steeds ten onrechte aan Nicaise de Keyser werd toegeschreven. Het speurwerk voor de tentoonstelling en de tekst van de catalogus werden geleverd door A. van Ruyssevelt, assistent-dienstleider bij het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven.

Ludo Simons

Register De Bosch Kemper

Over de negentiende-eeuwse Nederlandse geschiedenis is geen beter eigentijds naslagwerk voorhanden dan de *Geschiedenis van Nederland na 1830*, die Jeronimo de Bosch Kemper in vijf delen liet verschijnen tussen 1873 en 1882. Een probleem vormde tot nu toe het ontbreken van een register op zowel de tekst als de aantekeningen. In dit tekort is nu voorzien door de samenstelling van een *Register van persoonsnamen en periodieken* op: *J. de Bosch Kemper, Geschiedenis van Nederland na 1830*, 120 p., offset, met omslag. f 25,-- incl. portokosten.

Dit register is onder toezicht van dr. G.A.M. Beekelaar op het Historisch Instituut te Nijmegen vervaardigd door J.P. Jansen, student geschiedenis. Bestellingen te richten aan dr. G.A.M. Beekelaar, Historisch Instituut, k. 13.07, Erasmuslaan 40, te Nijmegen.

G.A.M. Beekelaar

Op vrijdag 6 mei 1977 werd een exemplaar van de facsimile heruitgave van de drie hoofdwerken van Jhr. dr. Phillip Franz von Siebold (1796-1866): *Fauna Japonica*, *Flora Japonica* en *Nippon*, aan de Leidse Universiteits Bibliotheek aangeboden. De boeken werden geschonken door Prof. dr. S. Iwao, president van het Japan-Nederland Instituut in Tokio.

Bij zijn terugkeer uit Japan in Europa in 1830 had Von Siebold het ambitieuze voornemen tot publicatie van een *Fauna Japonica*, een *Flora Japonica* en een algemene beschrijving van Japan onder de titel *Nippon*. Al deze werken zouden rijk geïllustreerd in luxe edities uitgegeven moeten worden. De zeven delen van de *Fauna Japonica* werden tussen 1842 en 1850 met hulp van C.J. Temminck en de staf van 's Rijks Museum voor Natuurlijke Historie gepubliceerd. Von Siebold publiceerde in samenwerking met de Münchense hoogleraar J.G. Zuccarini de *Flora Japonica* (1835 - 1870). *Nippon* (1832 - 1851) werd door hemzelf geschreven. Bij de dood van Von Siebold was geen van de drie werken voltooid, wel was het grootste deel van zijn materiaal gepubliceerd.

- - -

Naar aanleiding van het feit dat het vorig jaar 150 jaar geleden was dat Ph. F. von Siebold, de factorij-arts op het eiland Deshima bij Nagasaki, het hoofd van de factorij vergezelde op diens reis naar het hof van de Shōgun te Edo (Tokio), werd verleden jaar in Japan op verscheidene plaatsen een tentoonstelling gehouden van werken die door Von Siebold en andere Nederlanders gedurende hun verblijf in Japan verzameld werden. Bij die gelegenheid werd een catalogus uitgegeven met 243 foto's van prenten en schilderijen, welke nu in het bezit zijn van het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden.

De ambassade van Japan in Brussel en Den Haag heeft de artikelen uit deze catalogus, op 2 na geschreven door Japanners, vertaald of samengevat in het Nederlands uitgegeven als extra nummer (*Von Siebold nummer*) van *Nieuws uit Japan* (voorjaar 1977). De 24 pagina's tellende brochure is geïllustreerd met foto's van Japanse prenten en schilderijen uit de collectie van het Leidse Rijksmuseum voor Volkenkunde.

A.R.

Verschenen in voorjaar 1977. Uit het Nieuwsblad voor de Boekhandel:

Verkroost, C.M. *Nagelaten brieven van P.A. de Genestet 1829-1861*. Verzameld, geannoteerd en ingeleid. Elmar 1976. 8°. XXX, 250 blz. 8 blz. foto's.

Bergmans, P. *Kroniek van 'De langste dag 1877-1977'*. Uitgeg. ter gelegenheid van het eeuwfeest op 21 juni 1977 van het Veteranen-geselschap van deze naam en uit deszelfs archieven ten behoeve van de leden samengesteld. (Heemstede, v. Merlenlaan 30. P. Bergmans) 8°. 145 blz. Niet in de handel.

Het Lam voor de glazen. Opstellen over een eeuw boekbedrijf 1877-1977. Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Veteranen-geselschap *De langste dag*. Red. D. van der Stoep. (Ambo) 8°. 214 blz. 8 blz. foto's. (Amboboeken). f25,00.

Hasjiesclub. *De drugliteratuur van Coleridge tot Lennon*. Onder red. van P. Haining. (The Hashish club. An anthology of drug literature) Kampen, Antwerpen: Standaard. 8°. 540 blz. (Gemini literaire paperback) f35,90.

Waarde Van Lennep. Brieven van De Schoolmeester. Toegelicht door Marita Mathijssen. Querido 8°. 175 blz. f23,50.

Waarde Heer Veen. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever. Ingeleid en van aantek. voorzien door F.L. Bastet. 's-Gravenhage (Juffr. Idastraat 11) Ned. Lett. Museum en Doc. centrum. 8°. D1 1 (1890-1902) 219 blz, 32 blz. foto's. geb. f42,00.

H. Tillema. *Folmers en zijne tijdgenooten. Drentsche novelle*, (herdr. van de uitg. Kampen 1868) Stabo/All-Round 8°. 176 blz. (Groningse herdrukken; no. 4) f30,00.

Mac Lean, J. *Geschiedenis der gasverlichting in Nederland 1809-1850*. Walburgpers 8°. 56 blz. 8 blz. foto's. f25,00.

Oort, H.A. van. *Chinese porcelain of the 19th and 20th centuries*. Tijdstroom 8°. 198 blz. Met afbn. geb. f 95,00.

Vloten, J. van. *Nederlandsche baker- en kinderrijmen*. Verzameld. Met melodieën, bijeengebracht door M.A. Brandts Buys. (Fass. van de uitg. Leiden] 1894 [3e dr. vermeerderd met een register. Kruseman] 8°. 205 blz. Met afbn. geb. f22,50.

Maltha, D.J. *Honderd jaar landbouwkundig onderzoek in Nederland 1876-1976*. Pudoc. 8°. 194 blz. 8 blz. foto's. f17,50.

Zeichner, der Franz Nadorp 1794-1876. Ein Romantischer Künstler aus Anholt. Werke aus dem Besitz der Fürsten zu Salm-Salm in Anholt ausgewählt und bearb. von einer Projectgruppe des Kunsthistorischen Instituts der Universität Groningen unter Leitung von Henk van Os. Uebersetzt [aus dem Höllandischen] Meulenhoff [Nederland] 4°. 132 blz. Met afbn. f35,00.

Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds 1851-1976. Antwerpen. De Nederlandse Boekhandel 8°. 196 blz. Bfr. 375,00.

Piction-Seymour, D. *Victorian buildings in South Africa. Including Edwardian & Transvaal republican styles 1850-1910. A survey of houses, schools, churches, public and commercial buildings with notes on the materials used, the architects concerned, the use of prefabricated ironmongery and the influence of European styles*. Balkema. 4°. XII, 412 blz, Met afbn. geb. f109,20. Excl. BTW geb. f105,00.

Telkamp, G.J. *Bouwstoffen voor de sociaal-economische geschiedenis van Indonesië van 1800-1940.*, een beschrijvende bibliografie. Koloniale studiën, 1916-1941, Koloniaal tijdschrift, 1912-1941, Amsterdam, [Mauritskade 63]. Koninklijk Instituut voor de Tropen. 4°. 89 blz. f15,00.

Autenboer, E. van, *De Turnhoutse spelkaartindustrie (1826-1976). Met een overzicht van de Belgische speelkaart van 1739-1826.* Door L. Tummers. Geh. bew. door J. Bauwens. Brussel [Bonekruidlaan 30], Aurelia Books, 4°. 119 blz. 37 blz. foto's. (Aurelia folklorica, no.5) geb. Bfr. 845,00.

Petermann, H. *Reisen im Oerient 1852-1855. Berichte und Ergebnisse einer Forschungsreise in der Levante, in Mesopotamien und in Persien.* Notizen enthaltend der verschiedenartigen Völkergruppen und Religionssecten, wie die Drusen, Jesiden, Kurden, Mandäer, Maroniten, Parsen, Samaritanen, mit ethnologischen, historischen, philologischen und religionswissenschaftlichen Anmerkungen. [Neudr. der 2. Ausg. Leipzig 1865] APA. Philo Press. 8°. VIII, 843 blz. Met 1 uitsl. krt. Geb. f166,40.

Ellen Krol

Negentiende eeuwse Nederlandse instrumentmakerijen

Onlangs verscheen een *Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse instrumentmakerijen in de periode 1781 - 1881: De firma's Kleman en van Emden*, van Dr. Ir. J. Maclean, als mededeling 152 van de reeks *Mededelingen uit het Rijksmuseum voor de geschiedenis van de natuurwetenschappen en van de geneeskunde 'Museum Boerhaave'* in Leiden. De bijdrage is een uitbreiding van M. Rooseboom's studie over de instrumentmakerskunst in de noordelijke Nederlanden tot omstreeks 1840, welke in 1950 als mededeling 74 uit het *Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen te Leiden* (het bovengenoemde *Museum Boerhaave*) verscheen. Mac Lean's bijdrage is in twee delen gesplitst, welken behalve het onderwerp los van elkaar staan. Deel I (p. 3-11) behandelt de Amsterdamse fabriek van Jan Marten Kleman en Zoon, welke zich toelegde op de vervaardiging van mathematische, fysische en optische instrumenten; deel II (p. 13 - 20) is gewijd aan de instrumentenfabriek van Abraham van Emden, die eveneens in Amsterdam gevestigd was.

Mac Lean rangschikt het feitenmateriaal over beide firma's, dat voor het grootste deel afkomstig is uit het Algemeen Rijksarchief te Den Haag en de Gemeente archieven van Den Haag en Amsterdam, chronologisch. Veel gegevens over de producten van de twee firma's, hun prijzen en afnemers, zijn in de studie door de auteur samengebracht.

De auteur besteedde reeds eerder aandacht aan de 19^e eeuwse instrumentmaker Eduard Wenckenbach, die het initiatief nam tot de oprichting van de Nederlandsche Telegraaf Maatschappij, waarvoor zijn fabriek van wis- en natuurkundige instrumenten de toestellen en het verdere materiaal leverde (*Nederlands Tijdschrift voor Natuurkunde* 40 (18) (1974) p. 259 - 262).

A.R.

Wagner en Vlaanderen 1844-1914, cultuurhistorische studie, doctoraal proefschrift verdedigd door Karel Wauters te Leuven op 24 juni 1976. Promotor: Prof. Dr. J. Aerts.

De ontwikkeling van de Wagner-appreciatie in de 19e eeuw te Vlaanderen voltrekt zich in drie fasen. In de beginfase, die gaat tot aan de eerste Bayreuther Festspiele van 1876, nemen hoofdzakelijk musici en musicologen notitie van de componist, en reikt de weerklank van diens werk niet verder dan het muziekleven. Edmond vander Straeten en vooral Peter Benoit introduceren tijdens deze periode echter een visie op Wagner die tot aan de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen algemeen geldend zal blijven: zij interpreteren Wagner in de eerste plaats als nationaal kunstenaar, als de musicus die in zijn werk de nationale volksgeest tot leven brengt. In een tweede fase, die loopt van 1876 tot aan de oprichting van de Vlaamse Opera in 1893, komt er voor Wagner ook belangstelling van buitenaf en dringt zijn kunst vanuit het muziekleven door tot de literatuur. De belangrijkste figuur van deze periode is Albrecht Rodenbach, die zich niet langer blindstaart op een deelaspect van Wagners kunst, maar zijn indrukken verwerkt tot een omvattende visie, waarin zowel het nationale als het persoonlijke element gelijkelijk aan bod komt. Naast Rodenbach zorgen ook De Mont, Wattez, Van Oye en de componist Edgar Tincl voor een kleurrijker en meer persoonlijk geprofileerd Wagner-beeld. In een laatste fase, die de tijdspanne 1893-1914 omvat, geniet Wagner in Vlaanderen tenslotte algemene bekendheid en wordt hij van betekenis voor het cultuurleven; zijn muziek en kunstopvattingen bestrijken dan een terrein dat ruimer is dan dat van muziek en literatuur. Belangrijk voor deze periode is de Wagner-waardering van de Brusselse Van-Nu-en-Straksers (Hegenscheidt, Vermeylen), die revolutionair-anarchistisch getint is, alsook het Wagner-enthousiasme rond de Vlaamse Opera, dat bij momenten de vergelijking kan doorstaan met de Wagner-cultus rond de Brusselse "Concerts Populaires". Binnen het geheel van het 19e-eeuwse Vlaamse cultuurleven is de Wagner-receptie een artistiek randverschijnsel, maar een randverschijnsel dat een intensieve belangstelling rechtvaardigt, omdat het een eigen groei kent en dus geschiedenis maakt, en een eigen identiteit bezit.

Karel Wauters